

**Методичні рекомендації для працівників психологічної служби
освітніх закладів щодо пріоритетних напрямів психологічного супроводу
та соціально-педагогічного патронажу учасників освітнього процесу у
2022/2023 навчальному році.**

Введення в Україні воєнного стану позначається на всіх сферах людського життя. Цей стан в нашій країні вніс зміни в усталений ритм життя учасників освітнього процесу. Війна стала психотравмуючим фактором для багатьох осіб, і зокрема дітей, насамперед тих, що перебували чи досі перебувають безпосередньо у зоні бойових дій. І нам як фаховій спільноті необхідно знайти способи допомоги цим дітям — справитися з травмою війни, а також допомогти адаптуватися в нових умовах життя на новому місці.

Завданням закладу освіти в умовах сьогодення є створення безпеки, емоційної підтримки та психологічної допомоги учасникам освітнього процесу. За таких умов істотно зростає роль психологічної служби у системі освіти, яка спрямована на забезпечення своєчасного і систематичного вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їхньої поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей; сприяння створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти, соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти.

**Для організації належного психологічного, соціально-педагогічного
супроводу учасників освітнього процесу у 2022/2023 навчальному році
рекомендуємо:**

- здійснювати психологічну підтримку здобувачів освіти з числа внутрішньо переміщених осіб, зокрема тих хто виїхав за кордон;
- запровадити на сайтах закладів освіти сторінки «Кабінет психолога/соціального педагога» та онлайн-консультування;

- здійснювати психологічне і соціально-педагогічне забезпечення та супровід інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, консультативну і просвітницьку роботу з батьками;
- посилити профілактичні заходи у закладах освіти щодо неприпустимості вживання алкоголю та психоактивних, наркотичних речовин підлітками;
- посилити профілактичну роботу з подолання правопорушень, злочинності серед неповнолітніх;
- забезпечити захист прав і свобод дітей, створити безпечне освітнє середовище (запобігання насильству в закладі освіти, домашньому насильству, торгівлі людьми тощо);
- проводити просвітницько-профілактичні заходи з питань сексуальності людини, статевого виховання, ВІЛ/СНІДУ тощо.

Основні напрямки та завдання психологічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в 2022-2023 н. р.

Професійна майстерність практичного психолога закладу освіти у сучасній складній ситуації в країні має бути спрямована на надання відповідей тим викликам і проблемам, які мають учасники освітнього процесу. Практичні психологи є тими, хто вже відгукнувся на існуючі труднощі. Нові теми та форми роботи, організація психологічної допомоги, групова робота з дітьми та батьками, профілактичні, освітні, інформаційно-просвітницькі заходи, весь арсенал педагогічної майстерності необхідно сконцентрувати і спрямовувати на роботу зі здобувачами освіти.

Психологічна допомога та емоційна підтримка у закладі освіти має проводитись систематично і поетапно.

Практичний психолог у своїй діяльності акцентує увагу на збереженні і зміцненні психічного здоров'я учасників освітнього процесу, на засадах професійної компетентності та відповідальності, індивідуального підходу, доступності соціально-педагогічних та психологічних послуг, системності у здійсненні професійної діяльності, конфіденційності та дотримання норм професійної етики. У співпраці з педагогами, учнями та їх батьками психолог

сприяє створенню гармонійного та комфортного освітнього простору, який допомагає розвитку та максимальній реалізації особистісного потенціалу кожного учня.

У сучасних умовах, пов'язаних із війною виникає нагальна потреба у проведенні соціально-педагогічної і психологічної просвітницької діяльності, інформуванні усіх учасників освітнього процесу з питань збереження їхнього соціального благополуччя і психічного здоров'я.

Робота з проведення **просвітницької діяльності** залежить від потреб певного закладу освіти. У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна потреба переосмислювання і здійснення системних заходів, спрямованих на збереження і зміцнення психічного здоров'я учасників освітнього процесу.

Основний зміст просвітницької роботи:

- *інформування з проблем торгівлі людьми;*

Війна посилила проблему торгівлі людьми. Жінки та діти, які змушені покинути Україну через військову агресію росії та прямують до сусідніх країн, стикаються з ризиками торгівлі людьми. Водночас ті, хто залишаються всередині країни, також можуть стати постраждалими від внутрішньої торгівлі людьми. Зменшення або повна втрата робочих місць, доходу внаслідок війни, масовий виїзд та розгубленість, роз'єднання сімей, поява дітей, які переміщуються без супроводу дорослих або зазнали роз'єднання з родичами, обмежені можливості забезпечити головні потреби внутрішньо переміщених осіб, біженців та постраждалого від війни населення призводять до зростання ризиків. Тому пріоритетом в діяльності закладів освіти щодо запобігання торгівлі людьми є підвищення загального рівня правової свідомості дітей та молоді, формування навичок безпечної поведінки під час подорожі, у новому місці перебування та вдома, виховання поваги до прав та основних свобод людини, толерантне ставлення до потерпілих від торгівлі людьми. У своїй діяльності можна скористатися базою кращих практик психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної

допомоги постраждалим від насильства та торгівлі людьми (<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/krashchi-praktyku-psykholoho-pedahohichnoho-suprovodu-ta-pidtrymky-uchasnykiv-osvitnoho-protsehu-v-umovakh-voiennykh-diy-i-zbroynykh-konfliktiv-nadannia-sotsial-no-psykholohichnoi-dopomohy-postrazhda/>).

- інформування з питань запобігання та протидії домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні;
- формування у здобувачів освіти національних та європейських цінностей;
- ознайомлення педагогів з технологіями надання першої психологічної допомоги учасникам освітнього процесу та запровадження «Психологічної хвилинки» під час уроків;

Рекомендувати вчителям під час уроку впроваджувати психологічні хвилинки, які допоможуть здобувачу освіти впоратися зі стресом та його наслідками, емоційно налаштуватися на урок, на плідну роботу, завдяки чому створюватиметься сприятлива атмосфера, яка дасть змогу дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації.

Регулярне впровадження психологічних хвилинки у зручний час та слушній нагоді допоможе здобувачу освіти стати більш спокійним, врівноваженим, а також дасть змогу краще зрозуміти свої почуття. Учитель має сам визначити, коли і у який час провести психологічну хвилинку. Інформацію можна отримати на сайті (<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/vpravy-dlia-ditey-ta-pidlitkiv-iaki-perebuvaiut-u-stresoviy-sytuatsii-dlia-zniattia-psykhoemotsiynoho-napruzhennia/>).

- інформування про вплив та наслідки вживання наркотичних, психоактивних речовин, алкоголю та тютюнопаління;
- ознайомлення учасників освітнього процесу із загрозами, які може нести інтернет (шахрайство, спам, кібербулінг тощо);

- *популяризація ненасильницької моделі поведінки;*
- *формування моральної поведінки, активної життєвої позиції, єдності слова і діла в особистості, готовності брати активну участь у житті своєї держави;*
- *ознайомлення педагогів та батьків здобувачів освіти з основними закономірностями та умовами сприятливого розвитку дитини.*

Згідно із Законом України «Про професійний розвиток працівників»; Концепцією державної системи професійної орієнтації населення, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України; Положенням про психологічну службу у системі освіти України одним із головних завдань закладу освіти є **повсякденна допомога здобувачам освіти, формування готовності до самостійного планування професійного розвитку.**

Профорієнтаційна робота займає важливе місце в діяльності закладу освіти, а також у роботі практичного психолога оскільки вона, з одного боку, забезпечує зв'язок системи освіти з економічною системою країни, з іншого, поєднує сьогоднішніх здобувачів освіти зі їхнім майбутнім. Саме тому освіта має не тільки забезпечувати предметну підготовку, а й створювати сприятливі умови для професійного самовизначення здобувачів освіти.

Профорієнтаційна робота в закладі освіти має проводитись систематично і поетапно, починаючи з 1 класу.

Практичний психолог через організацію комплексу заходів призначених для визначення у підростаючого покоління тих професійно важливих якостей (відповідних певній професії), які достатні й необхідні для оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками, що обумовлюють успішність та ефективність у професійній діяльності допомагає здобувачам освіти, враховуючи їх особистісні якості, максимально правильно вибрати свою професійну стежку.

Інформуємо, що Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» започатковано реалізацію Всеукраїнського проєкту з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії» (далі – Проєкт), що наразі триває. Мета Проєкту – сприяння здобувачам освіти свідомо

обрати професію своєї мрії, стати успішним у житті та реалізувати себе в Україні.

Здобувачі освіти зможуть відвідати портал Проекту (<https://www.hryoutest.in.ua/>), зареєструватися та пройти профорієнтаційне тестування; отримати результат тестування, який буде відправлено на електронну пошту, зазначену під час реєстрації;

Психологічний супровід розвитку та навчання дитини практичний психолог здійснює за основними напрямками діяльності: організаційно-методична робота, консультування, діагностика, корекція, профілактика, зв'язки з громадськістю.

Організаційно-методична робота

Важливою складовою планування діяльності практичного психолога є організаційно-методична робота. Її метою є організація своєї діяльності, аналіз та узагальнення результатів, підвищення власного професіоналізму шляхом самоосвіти. Орієнтирами у плануванні роботи є нормативно-розпорядчі документи та річне планування діяльності освітнього закладу, а саме узгодження плану діяльності практичного психолога із потребами закладу освіти.

Поточну роботу фахівець психологічної служби закладу освіти фіксує в журналі практичного психолога/соціального педагога відповідно до листа МОН від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України» за покликанням: https://docs.google.com/document/d/1UY_xe_kXCqYFOKgiZjd5xA4-KbSBzIef-qWQoEWugPs/edit)

Перелік нормативно-правового забезпечення фахівців психологічної служби у системі освіти України, що постійно оновлюється та доповнюється, розміщено на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psycholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/>

Консультування

Ситуація, яку переживає Україна, виходить за межі звичайного досвіду роботи практичного психолога. Війна спричинила значне порушення життєдіяльності людей, шкоду їхньому здоров'ю, великі людські втрати, значні матеріальні збитки тощо. Все це вкрай негативно позначається на кожній родині. Одні родини були вимушені залишити домівку та переживають кризу, пов'язану з втратами не лише матеріальними, але і соціальними. Інші родини переживають втрату близької людини. Психічне травмування у людей, що пережили надзвичайні події, має різну глибину і складність. Це залежить від багатьох факторів: вік постраждалого, ступінь причетності до надзвичайної події (свідок, учасник, постраждалий), життєвий і професійний досвід, психоемоційний статус та вміння володіти своїми емоційними станами, наявність або відсутність підтримки з боку найближчого соціального оточення.

Психологічне консультування як вид діяльності з'явилося у відповідь на потреби людей, у яких виникають певні труднощі та ґрунтується на засадах ідеї про те, що будь-яка людина може самостійно впоратись з більшістю власних психологічних проблем. Проте, за різних умов людина не завжди здатна усвідомлювати справжні причини проблеми, способи її розв'язання і саме у цьому потребує допомоги професіонала. **Практичні психологи** під час спеціально організованого процесу спілкування із учасником освітнього процесу, який звернувся за допомогою, актуалізують додаткові психологічні ресурси, які сприяють пошуку нових можливостей виходу із складних життєвих обставин.

Звертаємо увагу, що звернення учасників освітнього процесу до практичного психолога, соціального педагога – це певним чином мотивоване звернення до фахівця з проханням надати конкретну форму психологічної, соціально-педагогічної допомоги. Переважно саме проблема визначає запит учасника освітнього процесу.

Діагностична робота

Діагностична робота має бути простою і доступною, а за результатами планується подальший супровід навчання та розвитку дітей.

Важливими завданнями діагностики є підбір діагностичного

інструментарію, придатного для роботи з різними категоріями здобувачів освіти та уточнення змісту та методів корекційної роботи з урахуванням результатів психологічної діагностики.

Практичний психолог аналізує результати дослідження, заносить їх у картку індивідуального супроводу здобувача освіти. За результатами психологічного дослідження окреслюються подальші шляхи супроводу здобувача освіти

Тактика практичного психолога зводиться до вирішення таких завдань: складання діагностичного висновку на здобувача освіти із занесенням результатів до індивідуальної картки; проведення бесіди з дитиною, батьками та педагогом за результатами діагностики, повідомлення результатів дослідження в межах компетенції фахівця психологічної служби; залучення здобувача освіти до програми підвищення стресостійкості з визначенням індивідуального або групового формату роботи з наданням переваги груповому формату відповідно до його віку; консультаційний супровід батьків та педагога з метою надання рекомендацій щодо створення підтримуючого середовища, визначення динаміки змін у дитини; спостереження за здобувачем освіти під час уроків та в позаурочний час із зазначенням динаміки змін у поведінці та емоційному стані особи; поради батькам та педагогам щодо залучення здобувача освіти до різних активних заходів.

Строк втручання практичного психолога визначається індивідуально для кожної дитини, яка пережила травматичну подію, зокрема з урахуванням гостроти проблеми, ступеня функціональної спроможності мінімізувати негативні наслідки, рівня розвитку зв'язків із соціальним оточенням.

Планування індивідуальної роботи з дитиною є своєрідним прогнозом стосовно дитини, що дає змогу побачити цілісну картину особистості дитини, її ймовірне майбутнє. Дітям, які **пережили травматичні події** потрібен більш тривалий час для оволодіння функціональними навичками, тому практичному психологу, в першу чергу, потрібно приділяти увагу розвитку вмінь, які дають дитині відчуття самостійності та власної значущості, відновленню/налагодженню соціальних контактів, позитивних активностей.

Важливою є міжсекторальна та міжвідомча взаємодія із фахівцями відповідних служб для забезпечення повноцінного психічного і соціального розвитку особистості та створення алгоритму перенаправлення до відповідних організацій, які надають спеціалізовані психологічні та соціальні послуги.

Звертаємо увагу на конфіденційність у всьому, що стосується взаємин з учасником освітнього процесу, його особистого життя і життєвих обставин. Виняток становлять випадки, коли виявлені симптоми є небезпечними для учасника освітнього процесу та інших людей. У такому разі фахівець зобов'язаний поінформувати тих, хто може надати кваліфіковану допомогу; фахівець не збирає додаткових відомостей про обстежуваного без його згоди і задовольняється лише тією інформацією, яка потрібна для виконання професійного завдання; він зобов'язаний зберігати професійну таємницю, не поширювати відомостей, отриманих у процесі роботи, додержуватись анонімності оприлюднення інформації про особу; документація роботи працівника психологічної служби має лише професійно необхідні матеріали.

У тому разі, коли практичний психолог звертається за допомогою до інших фахівців, потрібно спеціально ознайомити їх з питанням, що стосується умов і терміну зберігання таких матеріалів, а також обмежень у використанні інформації про особу і попередити про відповідальність за недотримання конфіденційності.

Діагностична робота, а саме: проведення дослідження та оформлення діагностичного висновку, ґрунтується **на результатах анкетування**.

Анкетування здобувачів освіти (індивідуальне тестування, групове опитування) може здійснюватися після попередньої бесіди з його учасниками, під час якої треба **прояснити**:

- мету, з якою здійснюється анкетування;
- у якій формі буде проводитись опитування;
- як буде здійснюватися оброблення та подання результатів; хто може бути ознайомлений з результатами;
- які наслідки анкетування можуть виникнути для учасника та його найближчого соціального оточення;

- можливе скасування конфіденційності за умови реальної загрози життю і здоров'ю опитаного або його найближчому соціальному оточенню (наприклад: суїцид, кримінальний злочин тощо);
- участь в опитуванні є добровільною, кожен з учасників має повне право відмовитись від участі в роботі на будь-якому її етапі;
- якщо деяке із запитань, на думку опитуваного, є для нього неприйнятним (з особистих, релігійних, етичних або інших міркувань), він має право відмовитись на нього відповідати.

Після закінчення анкетування треба обов'язково повідомити, коли і в якій формі опитаним буде надана інформація.

Надання інформації про результати анкетування:

- результати надати у такій формі, яка передбачає ясне розуміння висновків;
- за потреби, надати індивідуальні пояснення у формі і за змістом, які відповідають віковим, культурним та індивідуально-психологічним особливостям особи, рівню його освіти та актуальному психоемоційному стану;
- неприпустимим є надання інформації особам, які не беруть участі у роботі; спеціалістам, які працюють в команді (класний керівник, директор тощо), інформація надається в узагальненому вигляді з урахуванням їх рівня освіти, особливостей спілкування з найближчим соціальним оточенням і таким чином, щоб забезпечити її конфіденційність.

Акцентуємо увагу, що Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи розроблено методичні рекомендації «Застосування діагностичних мінімумів у діяльності працівників психологічної служби», які розміщені на вебсайті ДНУ «ІМЗО» (<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlya-psychologiv/psychodiahnostychna-robota/>).

Також звертаємо вашу увагу, що діагностичний інструментарій

для фахівців психологічної служби розміщено на веб-сайті ДНУ «ІМЗО» (<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlya-psychologiv/psychodiahnostychna-robota/>).

Корекційна робота

Компонентами освіти є процеси навчання, виховання та корекції. При цьому корекцію розглядають як основу освітньої діяльності в закладі освіти: без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків знижується ефективність навчання й виховання дітей, що ускладнює процес оволодіння потрібними для них знаннями, вміннями, навичками та становлення поведінки, особистості в цілому.

Корекційна робота практичного психолога спрямована на підвищення загального рівня розвитку дитини, заповнення прогалин її попереднього розвитку і навчання, розвиток недостатньо сформованих вмінь та навичок, підготовку дитини до адекватного сприйняття навчального матеріалу.

Міністерство освіти і науки України рекомендує використовувати в роботі корекційні програми, що розміщено на сайті ДНУ «ІМЗО» за покликанням:

https://docs.google.com/document/d/1jjQzAxFTFXdzVBaYu5OxcprqMz9gxm_tzIsEJDisfnM/edit

Під час проведення корекційної роботи працівникам психологічної служби рекомендовано використовувати програми переможців III етапу Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Корекційно-розвиткові програми», які отримали гриф Міністерства освіти і науки України (2020 року).

Матеріали розміщено на веб-сайті ДНУ «ІМЗО» за покликанням: <https://imzo.gov.ua/vseulcrains-kvv-konkurs-avtors-kylch-prohram-praktychnvkh-psykholohiv-i-sotsial-nykh-pedahohiv-novi-tekhnolohii-u-noviy-shkoli/avtors-ki-prohramy/avtors-ki-prohramy-2020/>

Звертаємо увагу керівників закладів освіти, що практичний психолог не

повинен виконувати обов'язки дефектолога, логопеда, корекційного педагога, тож власне заняття та допомога в навчанні — не його сфера діяльності, але він може звернутися до фахівців ІРЦ за консультацією.

Перелік корекційно-розвиткових програм, типових освітніх програм, методичних рекомендацій, навчально-методичних посібників для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами розміщено на вебсайті ДНУ «ІМЗО» за покликанням: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/korektsiyni-programi/>

Профілактична робота

Профілактична робота працівників психологічної служби – це система заходів, спрямованих на охорону психічного здоров'я; попередження неблагополуччя у розвитку людини, групи, суспільства; створення психологічних умов, сприятливих для розвитку особистості.

Профілактична робота практичного психолога спрямована на створення у закладі освіти таких умов навчання та виховання, які сприятимуть гармонійному психічному та особистісному розвитку здобувачів освіти.

Одним із важливих напрямів діяльності практичного психолога є профілактична робота з подолання злочинності серед неповнолітніх.

Саме підвищення рівня просвітницької роботи щодо оволодіння дітьми, учнівською та студентською молоддю знаннями та навичками, є необхідними для формування культури здорового способу життя, є одним із важливих напрямів систематичної і планомірної роботи працівників психологічної служби.

Звертаємо вашу увагу, що на сайті ДНУ «ІМЗО» розміщено «Банк програм для неповнолітніх у конфлікті з законом» (<https://www.msp.gov.ua/content/bank-program-dlya-profilaktiki-socialnogo-siritstva.html>),

(<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psycholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/najkraschi-rozrobky-metodyky-treninhy-zhurnaly/>).

З метою належного психологічного, соціально-педагогічного супроводу

учасників освітнього процесу рекомендуємо вжити заходів щодо посилення профілактичної роботи із запобігання правопорушень, злочинності серед неповнолітніх.

Зв'язки з громадськістю

Важливим завданням системи освіти є забезпечення високої якості освіти у відповідності потребам особистості та суспільства.

Тому особливої актуальності набуває питання співробітництва закладу освіти, сім'ї та громадськості. Заклад освіти вступає в безпосередні контакти з громадськими організаціями, позашкільними закладами, з батьками з метою реалізації однієї спільної мети: формування гармонійно-розвинутої, високоосвіченої, соціально-активної і національно-свідомої особистості.

Наразі в державі гостро стоїть питання залучення психологів закладів освіти до процесуальних дій за участю дітей, зокрема в їхньому допиті, що передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України.

Відповідно до Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року (Розпорядження КМУ від 18 грудня 2018 р. № 1027-р (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>) та Розпорядження КМУ від 27 листопада 2019 р. № 1335-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року» (<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-a1335r>) передбачено створення Реєстру психологів, навчених працювати з дітьми, які постраждали від насильства.

До Реєстру відбиратимуть психологів, які мають вищу психологічну освіту, досвід роботи з дітьми, які пройшли навчання та отримали спеціалізовану підготовку, оскільки після пережитого випадку насильства діти гостро переживають свій досвід і можуть відчувати шок або ступор. Для роботи із такими дітьми потрібно мати набір спеціального інструментарію і знати, як не нашкодити. Мета такої роботи – зробити процес менш травмуючим для дитини, максимально ефективним, аби голос дитини почули, її права були захищені й винних притягнули до відповідальності. Окрім зазначеного вище,

введення Реєстру психологів також допоможе у подоланні й наслідків війни в Україні, зокрема сплеску дитячої злочинності.

Навчальна діяльність

Навчальна діяльність – форма активного співробітництва, що спрямована на удосконалення, розвиток, формування особистості.

У закладах освіти цей напрям роботи реалізується працівниками психологічної служби за допомогою викладання навчального матеріалу за програмами курсів за вибором, факультативів, гуртків психологічного та соціально-педагогічного спрямування.

Програми факультативів, спецкурсів і курсів за вибором розміщено на вебсайті ДНУ «ІМЗО» за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/fakul-tatyvy/>

Реакції на кризову ситуацію у дітей різних вікових категорій є різними. Відповідно до таких ситуацій є різними й ризики, а також потреби виходу з них. Під час кризової ситуації здобувачі освіти можуть відчувати власну провину за події, що відбулися. У них виникають страхи, знижується рівень комунікації або, навпаки, вони проявляють надмірну турботу про захист та порятунок людей.

З метою стабілізації психоемоційного стану здобувачів освіти та їх налаштування на освітню діяльність рекомендуємо фахівцям психологічної служби впроваджувати «годину психолога/соціального педагога» та факультативні курси (<https://drive.google.com/file/d/1XJeuteWxmdYypqcgHbAkIm7TYYdSDPFF/view>)

Звертаємо увагу, що час на проведення зазначеної години потрібно врахувати у плані роботи закладу освіти в частині позакласної роботи 1 раз на місяць для кожної групи/класу.

З метою запобігання додаткової інформаційно-психологічної шкоди громадянам України, Етична комісія Національної психологічної асоціації (ЕК НПА) рекомендує та наголошує на необхідності дотримання етичних

вимог під час висвітлення зазначених подій та пов'язаних з ними особистих історій. Згадані вимоги визначені Етичним кодексом психолога (протокол № 34 від 09.09.2021).

Тому під час активних воєнних дій на території України Етичною комісією Національної психологічної асоціації розроблено порядок дотримання етичних вимог до діяльності психолога.

1. Принцип пріоритетності інтересів травмованої особистості відносно колективних (суспільних) інтересів. Потреби людини, яка зазнала насильства, у безпеці, збереженні приватності, автономії, допомозі є абсолютним пріоритетом відносно потреб суспільства в оприлюдненні суспільно значущої інформації. Лише постраждалій особі належить остаточне право вирішувати, чи буде оприлюднена її історія. Почуття та травматичний досвід людини не можна використовувати з метою досягнення певних політичних, соціальних чи будь-яких інших цілей.

2. Принцип інформованої згоди та її зворотності. Кожен фахівець, залучений до супроводу особи, яка зазнала насильства, зобов'язується заручитися інформованою згодою цієї особи на оприлюднення її історії, детально обговоривши і узгодивши цілі, обсяг, міру деталізації, контекст такого оприлюднення. Фахівець несе відповідальність за оцінку того, чи є інформована згода цілком свідомим рішенням, а не імпульсивним вчинком або іншим наслідком травматизації. Фахівець усвідомлює та безумовно визнає право особи, яка зазнала насильства, відкликати свою згоду на будь-якому етапі оприлюднення.

3. Принцип компетентного втручання. Кожен фахівець, залучений до психологічного супроводу особи, яка зазнала насильства, або поширення її історії на суспільний загал, визнає свою відповідальність за публічне надання доказів своєї належної кваліфікації/спеціалізації у роботі з чутливими темами насильства.

4. Принцип конфіденційності та анонімності. Інформаційні матеріали щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності, жорстокого поводження мають безумовно захищати право осіб, які постраждали внаслідок

таких злочинів, на конфіденційність, анонімність, недоторканість приватного життя. Фахівець несе відповідальність за надання для подальшого розповсюдження відомостей, фотографій, малюнків тощо, що належать жертві, та можуть бути використані для небажаного розкриття її особи, навіть за наявності інформованої згоди.

5. Принцип необхідного і достатнього обсягу інформації. За можливості варто уникати оприлюднення історій людей, які зазнали насильства, навіть за наявності інформованої згоди. Рекомендовано посилатися на вже оприлюднені, зокрема офіційними особами, приклади, обговорювати не стільки долю певних осіб, скільки узагальнене явище. Інформуючи суспільний загал про обставини скоєного злочину проти сексуальної недоторканості особистості, фахівець зобов'язується уникати надмірної деталізації та емоційної забарвленості повідомлень з метою запобігання вторинній травматизації жертви та її близьких, травми свідка або надмірного/патологічного емоційного залучення в аудиторії.

Розкриття зайвих деталей також є небезпечним з точки зору захисту конфіденційності та анонімності особи чи осіб, чия історія поширюється, що є абсолютно неприйнятним наслідком такого поширення.

6. Принцип неупередженого та недискримінуючого висвітлення. Жодна особа, яка зазнала насильства, не заслуговує на те, що з нею сталося, не несе відповідальності за свої страждання, не має імпліцитних умов, залежних від її статі, віку, походження, які роблять її переживання більш або менш болісними порівняно з іншими. Кожна людина переживає те, що з нею сталося, у свій спосіб і заслуговує на безумовну повагу до себе та своїх переживань. Інформуючи суспільство про випадки жорстокого поведіння російських військових з мирним населенням, зокрема злочини проти сексуальної недоторканості особистості, потрібно дотримуватися гендерно-чутливого підходу. Зокрема, уникати оціночних суджень або коментарів щодо різного ступеню травмивного впливу насильства, зокрема сексуалізованого, на осіб різної статі. Досвід зіткнення з насильством може бути руйнівним як для жінок, так і для чоловіків.

7. **Принцип суспільної значущості інформації.** Поширюючи інформацію, що торкається чутливих або травмагенних тем, важливо пам'ятати, що сексуальне насильство є не ексцесом війни, а різновидом зброї, що застосовується проти всього суспільства. Варто фокусуватися на просвітництві аудиторії, поясненні причин та наслідків тих чи інших подій, наданні узагальнених рекомендацій. Етична комісія закликає фахівців, задіяних у висвітленні російських воєнних злочинів проти громадян України, чітко усвідомлювати мету такого висвітлення, уникати зайвої травматизації суспільства, натомість усіма доступними засобами сприяти зміцненню його солідарності, стійкості, спроможності чинити ефективний опір ворогу.

Крім того, на вебсайті ДНУ «ІМЗО» розміщені матеріали щодо протидії сексуальному насильству (<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/protydiia-seksual-nomu-nasyl-stvu/>).

Отже, незважаючи на масштабність і складність проблеми, практичний психолог через свій професійний ресурс, здійснюючи комплексний і системний підхід у своїй діяльності має можливість для допомоги та підтримки учасників освітнього процесу.

Соціально-педагогічний супровід та захист прав дітей в закладі освіти соціальним педагогом

Війна в Україні внесла зміни в життя всієї країни. У цій ситуації зростає рівень насильства в суспільстві та порушень прав людини. Також з'явилася категорія людей, яким необхідний додатковий захист, бо вони вимушено покинули свої домівки; є родини, де загинули батьки чи інші родичі; сім'ї, члени яких зникли безвісти; члени родини, які вимушено перебувають окремо один від одного; родини, які зазнають переслідування за свої погляди на події, які відбуваються.

Тому у період війни виникає нагальна потреба перебудувати зміст своєї діяльності відповідно до сьогоденних запитів та реалій, які мають бути спрямовані на збереження і зміцнення психічного здоров'я учасників освітнього процесу.

Згідно із ситуацією, яка склалась в Україні, потрібно відповідно *організувати соціально-психологічний супровід та більш тривалий його процес – патронаж*. В цьому випадку патронаж спрямований на пошук відповідних ресурсів дитини або родини (актуалізація, компенсація, мобілізація) і побудова на цій базі соціально-психологічних та педагогічних умов для відновлення зв'язків з оточуючими людьми.

Соціально-педагогічний супровід включає:

- виявлення дітей, які потребують соціально-педагогічної та/або психологічної допомоги і вивчення потреб дітей та їхніх родин.
- розробку індивідуального плану соціально-педагогічного супроводу дитини та її родини;
- сприяння в адаптації дітей-переселенців до нових умов навчання та проживання через проведення тренінгів на підвищення рівня адаптивності дітей, розвиток комунікативних навичок, самопрезентації; ознайомлення дітей із місцевими звичаями та традиціями;
- представлення законних прав та інтересів дітей цієї категорії у виконавчих органах та судових органах влади;
- відновлення та підтримку сімейних зв'язків дитини;
- залучення постраждалих дітей до участі в діяльності позашкільних закладів з метою створення умов для їхньої самореалізації, розвитку творчих здібностей, зняття емоційної напруженості;
- проведення діагностичної і корекційно-відновлювальної роботи з дітьми, виходячи з індивідуальних характеристик дитини;
- співпрацю із соціальними службами з метою надання гуманітарної, матеріальної, соціальної допомоги;
- створення бази контактів, куди можна звернутися по допомогу: для відновлення документів; отримання всіх видів державної соціальної підтримки (пенсії, допомоги); отримання медичного обслуговування; для працевлаштування; влаштування дітей на навчання та виховання в дошкільні, шкільні, позашкільні навчальні заклади, гуртки, секції; отримання психологічної допомоги; отримання гуманітарної допомоги.

- забезпечення та супровід підготовки учнів до профільного та професійного самовизначення і життєвої самореалізації

У кожному випадку завдання супроводу залежать від особливостей особистості, якій надається допомога, та ситуації, в якій проводиться супровід.

Психосоціальний супровід дітям та їх батькам, які опинились у СЖО внаслідок військових дій будується й здійснюється на трьох рівнях:

1 рівень - безпосередня допомога дитині, її батькам через налагодження безконфліктного спілкування з однолітками, вирішення їх емоційних проблем, розвитку в учнів психосоціальної поведінки та створення сприятливих умов для розвитку стресостійкості.

2 рівень - соціально-відновлювальна, психокорекційна та розвиткова робота фахівця з дітьми, що мають високий рівень психосоціального стресу, поведінкові труднощі та прояви гіперактивності.

3 рівень – спеціалізована допомога фахівців, які працюють за межами освітніх закладів та вирішують психічні проблеми, наслідки посттравматичних стресових розладів, тривоги, депресії.

В рамках психосоціальної підтримки соціальні педагоги впроваджують інтервенції щодо:

- відновлення зв'язків між членами сімей (здатність надавати та отримувати допомогу);
- інтеграції переміщених учнів в учнівські колективи;
- профілактики професійного вигорання педагогічних працівників;
- відновлення та накопичення особистих і колективних ресурсів для ефективної роботи в умовах освітнього закладу, для ідентифікації і підтримки дітей, котрі потребують посиленого супроводу;
- покращення психосоціального клімату в колективах, закладі в цілому.

Супровід фахівцем психологічної служби продовжується доти, поки не буде пройдений кризовий період, поки не буде сформована нова життєва якість – адаптивність - здатність самостійно досягати відносної рівноваги у відносинах із собою та оточуючими як у сприятливих, так і в екстремальних ситуаціях

Просвітницька робота

Безробіття, низькі зарплати, масовий виїзд, роз'єднання сімей, поява дітей, які переміщуються без супроводу дорослих, обмежені можливості забезпечити базові потреби ВПО, постраждалого від війни населення призводять до зростання ризиків торгівлі людьми, збільшення постраждалих від внутрішньої торгівлі. Почастішали випадки зникнення людей, обману та шантажування/маніпулювання, примусового вивезення, відбирання документів.

Тому в пріоритеті - підвищення загального рівня правової свідомості дітей та молоді, формування навичок безпечної поведінки під час подорожі, у новому місці перебування та вдома, виховання поваги до прав та основних свобод людини, толерантне ставлення до потерпілих від торгівлі людьми. Для цього **рекомендуємо** впроваджувати в освітній процес заходи щодо підвищення рівня обізнаності учасників освітнього процесу з питань запобігання торгівлі людьми; проводити інформаційні та освітні кампанії, зокрема для осіб, уразливих до торгівлі людьми (діти/підлітки, ВПО, особи, які виїжджають з України, діти з ООП) про їх права, послуги підтримки та можливості працевлаштування, про ризики експлуатації.

Можна скористатися базою *кращих практик психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства та торгівлі людьми* (<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/krashchi-praktyky-psykhologo-pedahohichnoho-suprovodu-ta-pidtrymky-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu-v-umovakh-voiennykh-diy-i-zbroynykh-konfliktiv-nadannia-sotsial-no-psykhologichnoi-dopomohy-postrazhda/>).

Нормативні документи для роботи:

- лист МОН від 25.03.2022 № 1/3663-22 «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії»;
- лист МОН від 30.05.2022 № 1/5735-22 «Про запобігання та

протидію домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні»;

➤ лист МОН від 12.04.2022 № 1/4068-22 «Щодо недопущення участі неповнолітніх у наданні інформації ворогу про військові позиції Збройних сил України»;

➤ лист МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України»;

➤ лист МОН від 22.06.22 № 1/6894-22 «Про методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період»;

➤ лист МОН від 27.06.2022 № 1/7035-22 «Про підготовку до початку та особливості організації освітнього процесу в 2022/23 навчальному році» тощо (<https://osvita.ua/legislation/tag-lystymon/>).

Слід зазначити, що в період воєнного стану **існують ризики посилення конфліктів у сім'ях**, що може спричинити залишення дітьми домівок та дитячу бездоглядність, зростає **загроза життю та здоров'ю дітей**, а також **ризик вчинення різних форм жорстокого поводження з ними**, адміністративних чи кримінальних правопорушень по відношенню до дітей.

Так умовах війни, найчастіше відносно дітей можуть *вчинятися адміністративні правопорушення*, пов'язані з: домашнім насильством; вчинення булінгу (цькування) учасника освітнього процесу, зокрема щодо ВПО, які зараховані до закладу освіти; вживанням тютюнових та алкогольних виробів дітьми; невиконанням батьками або особами, які їх замінюють обов'язків щодо виховання дітей; порушенням порядку або строків подання інформації про дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків; *кримінальні правопорушення*: вчинення злочинів проти життя та здоров'я дитини; вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості; залишення у небезпеці та ненаданням допомоги дитині; незаконне позбавлення волі або викрадення дитини; насильницького зникнення дитини; торгівля дітьми; експлуатація дітей; втягнення дітей у протиправну діяльність. Відповідно до КУпАП та ККУ вчинення адміністративних та

кримінальних правопорушень під час війни містять ознаки обтяжуючих обставин.

Слід зазначити, що в соціальному законодавстві (Постанова КМУ від 1.06.2020 р. №585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у СЖО») якщо дитина опинилась у ситуації жорстокого поводження з дитиною (вона постраждала, свідок, кривдник, булер) **таку дитину вважають як дитина, яка перебуває у СЖО.** Тому координацію діяльності щодо виявлення та захисту дітей, які перебувають у СЖО, а також безпосереднє введення їх справ здійснюють **служби у справах дітей.**

Зверніть увагу! У роботі з дітьми, сім'ї яких стали вимушеними внутрішніми мігрантами, соціальному педагогу доречно керуватись Порядком взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у СЖО, затвердженим Постановою КМУ № 800 від 3.1.2018 р. «ПОРЯДОК взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю» (документ замінив раніше затверджений Наказ МСПУ, МОНУ, МВСУ, МОЗУ № 564/836/945/577 від 19.08.2014р. – втратив чинність 14.06.2019р.)

В період війни у дітей зменшилась можливість звертатись по допомогу. Важливим є інформування дітей про можливість особисто звернутися до відповідних суб'єктів та органів у разі порушення прав дитини, жорстокого поводження з нею, зокрема, домашнього насильства, - *надання відповідної інформації та контактів таких суб'єктів в учнівських групах і спільнотах, розміщення інформації в соціальних мережах, на веб-сайтах, інформаційному стенді закладу* тощо.

В ситуації **Домашнього насильства можна звернутись** для отримання консультації юристів, психологів та соціальних працівників на:

Урядовий контактний центр цілодобово – гаряча лінія для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, домашнього насильства, насильства за ознакою статі та насильству стосовно дітей – **1547.**

«Гаряча лінія» Уповноваженого Президента України з прав дитини: (044) 255 76 75.

Освітній омбудсмен України: (095) 143 87 26 (ez@eo.gov.ua, <https://eo.gov.ua/>)

«Гаряча лінія» психологічної допомоги та протидії насильству

(<https://www.unicef.org/ukraine/stories/hot-lines>).

Національна «гаряча лінія» з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів: 0-800-505-501 (безкоштовно зі стаціонарних телефонів), 527 (безкоштовно з номерів мобільних операторів України пн. – пт. з 10:00 до 21:00, сб. з 10:00 до 18:00).

Департамент боротьби зі злочинами, що пов'язані з торгівлею людьми Національної поліції України: (044) 374 37 85 (пн. - сб. з 09:00 до 18:00).

Національна гаряча лінія для дітей та молоді щодо проблем в особистих стосунках, непорозумінь з батьками, насильства чи жорсткого поводження, порушення прав дитини – 0 800 500 225 (з стаціонарного) або 116 111 (з мобільного);

Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації – 0 800 500 335 (з мобільного або стаціонарного телефону) або 116 123 (з мобільного).

Мобільний застосунок для жінок, що потерпають від домашнього насильства Отримати інформацію про застосунок можна **через гарячу лінію 116-123** або написавши в **особисті повідомлення на сторінку «Розірви коло»:** <https://www.facebook.com/rozirvykolo>

Через соціальні мережі: **чат-бот у мережі Telegram «Дитина не сама» (@dytyna_ne_sama_bot)**, який *допомагає дітям у складних ситуаціях під час воєнного стану*, **Інстаграм - childhotline_ua; Telegram – CHL116111; фейсбук - @ childhotline.ukraine**

Центр надання безоплатної правової допомоги: 0 800 213 103.

Повідомляти про випадки вчинення правопорушень до **поліції** і надалі можна за номером **102.**

Також функціонує єдиний номер українських екстрених служб **112.**

Для використання в роботі рекомендуємо «Перелік навчальних і виховних програм з питань запобігання та протидії домашньому насильству» щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами за покликанням: <https://drive.google.com/file/d/1hnQ3giKp7pUHM0PmCPzMrox7gTl9UGE5/view>

Для протидії булінгу можна скористатися матеріалами методичних посібників «Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід», «Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти».

Може виникнути знов ситуація, що велика кількість дітей та підлітків опиняться вдома без нагляду дорослих – адже багато батьків залучені до волонтерської діяльності, не всі з них мають змогу працювати віддалено і будуть змушені працювати на робочих місцях. Через це може знову збільшитись вразливість дітей до соціальних ризиків, зокрема у мережі *Інтернет*.

Згідно із Законом України «Про професійний розвиток працівників»; Концепцією державної системи професійної орієнтації населення; Положенням про психологічну службу у системі освіти України, важливим питанням залишається **підготовка здобувачів освіти до самостійного планування професійного розвитку**.

Тому профорієнтаційна робота у закладі освіти має ґрунтуватися на комплексі заходів, призначених для визначення у підростаючого покоління тих професійно важливих якостей, які достатні й необхідні для оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками, що обумовлюють успішність та ефективність у професійній діяльності, враховуючи особистісні якості, здібності, інтереси, можливості здобувачів освіти, які впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності. Тобто соціальний педагог повинен разом із педагогічним колективом створювати сприятливі умови для професійного самовизначення здобувачів освіти, формувати у них професійну орієнтацію. Важливим у цьому випадку залишається проведення такої профорієнтаційної роботи систематично, поетапно, починаючи з 1 класу.

Нагадуємо, що ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» реалізується *Всеукраїнський проєкт з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії»*. Здобувачі освіти, які зареєструвалися на порталі Проєкту (<https://www.hryoutest.in.ua/>), можуть пройти профорієнтаційне тестування; замовити онлайн-консультацію у кар'єрного консультанта; переглянути відеоролики та мультимедійні онлайн-курси у форматі SCORM щодо можливостей працевлаштування, особливостей психологічних типів тощо, відеоекскурсії про умови праці на українських підприємствах та організаціях; ознайомитись з професіями, які мають попит на ринку праці в Україні тощо. На цій платформі для педагогічних працівників розміщено спецкурс «Школа кар'єрного консультанта: психолого-педагогічний аспект профорієнтаційної роботи» з метою підвищення їх рівня знань та навичок кар'єрного консультування підлітків щодо вибору професії, підготовки до співбесіди в компанії своєї мрії тощо.

Згідно Указу Президента України від 24.02.2022 № 70/202, працівники психологічної служби повинні **надавати соціально-психологічну допомогу учасникам освітнього процесу в кризових ситуаціях та дітям, що пережили психотравмуючі події**, стали жертвами насильства та торгівлі людьми, потребують психологічної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції .

Для надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу в рамках просвітницько-профілактичної роботи, соціальним педагогам рекомендується:

- інформування з проблем торгівлі людьми, з питань запобігання та протидії домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні;
- популяризація ненасильницької моделі поведінки та спілкування, толерантного ставлення до тих, хто опинився у СЖО;
- інформування дітей про можливість особисто звернутися до відповідних суб'єктів та органів у разі порушення їх прав, жорстокого поводження з ними (булінг, експлуатація, торгівля, домашнє насильство);
- інформування про вплив травмуючої події на поведінку та її можливі негативні наслідки;

- ознайомлення із загрозами, які може нести інтернет (шахрайство, спам, кібербулінг тощо);
- формування активної життєвої позиції, готовності брати активну участь у житті своєї держави;
- ознайомлення з технологіями надання першої психологічної допомоги учасникам освітнього процесу, надання допомоги у налагодженні соціальних зв'язків дітей з новим оточенням;
- надання знань та навичок батькам щодо підвищення рівня розвитку батьківської компетентності, зміцнення взаємодії освітнього закладу та родини;
- інформування з питань збереження їхнього соціального благополуччя;
- інформування про дотримання ЗСЖ, усвідомленні цінності свого здоров'я, життя та відповідальності за власні вчинки;
- оприлюднення на вебсайтах, інформаційних стендах закладу освіти контакти служб, організацій щодо можливості отримання соціально-психологічних послуг, забезпечення правової підтримки та захисту дитини та сім'ї;
- сприяти впровадженню програм формування соціальної резиліентності у дітей та дорослих, психосоціальної допомоги дітям, які пережили психотравмуючі події.

ПОКЛИКАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В ПЕРІОД ВІЙНИ:

Надання психологічної допомоги можна знайти на блозі за покликанням: https://yarmolytska.blogspot.com/2022/06/blog-post_27.html

Гарячі лінії

<https://docs.google.com/document/d/1bHVRopWYkSGDVu5m9zFIs5ZjisQ3L831/edit>

«Розкажи мені» - безкоштовна *інтернет-платформа* для психологічних консультацій <https://tellme.com.ua/> Щоб отримати допомогу – необхідно заповнити анкету на сайті, коротко описавши свій стан.

Психотерапевтична підтримка для постраждалих від насильства, в тому числі сексуального насильства, пов'язаного з війною на **онлайн-платформі «Аврора»**. Для отримання індивідуальної спеціалізованої допомоги достатньо лише заповнити анонімну форму на сайті «Розірви коло» у розділі Психотерапевтична допомога: <https://rozirvykolo.org/mental-support/>

Де отримати допомогу в Україні (телефони різноманітних установ, організацій кожної області, що рекомендує КМУ) https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/de_otrymaty_dopomogu_v_ukrayini.pdf

Психологічна підтримка: куди звертатись? https://drive.google.com/file/d/1JgV_AKlk4SHGxULmjCBVmFg7iUKOZJNC/view

Сервіси та служби психологічної допомоги

Служба турботи про психічне здоров'я БФ «Право на захист» (онлайн-консультації та офлайн кризове консультування) - *запис на онлайн консультації*: <https://cutt.ly/6JDuufF>

Lifeline Ukraine – гаряча лінія (превенція суїцидів, психологічна підтримка в періоди кризи) - **7333**.

Громадська організація «Ла Страда-Україна» (попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації) – **0-800-500-335** (з стаціонарних) або – **116-123** (з мобільних)

Національна психологічна асоціація (працює у форматах аудіо та відео дзвінків) - **0-800-100-102**

Канал психологічної підтримки «ПОРУЧ» для підлітків та молоді (https://t.me/poruch_me).

В рамках роботи платформи СпівДія та СпівДія хаб функціонує напрям безкоштовної психологічної підтримки онлайн і офлайн (<https://airtable.com/shrfgyZ1ko5UYxR9r>).

За підтримки Національної психологічної асоціації психологи-волонтери створили центр психологічної підтримки «Як ти?» (безкоштовно, у будь-який час доби) (<https://bit.ly/3QLUdwO>).

Контакти мобільних бригад <https://rozirvykolo.org/map-of-support/>

Бот першої психологічної допомоги із порадами психологічної підтримки для себе та щоб підтримати інших https://t.me/friend_first_aid_bot

Деяка інформація про гарячі лінії, електронні канали консультування надаються в Листі МОН 04.04.2022 № 1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vl387729-22#Text>):

Гаряча лінія психологічної підтримки сімей, члени родин яких *зникли безвісти, потрапили в полон, зазнали катувань чи сексуального насильства* +38 067 447 07 05

Діагностична робота

Сьогодні діагностична складова поповнюється новим спрямуванням - робота з дітьми ВПО та їх батьками, які зазнали травматичного досвіду внаслідок війни. Зокрема: вивчення сімей вимушених переселенців (аналіз існуючого становища сім'ї, визначення її основних потреб); вивчення потенційних можливостей, потреб сім'ї, вплив на неї зовнішніх факторів; вивчення індивідуальних особливостей, інтересів ВПО, труднощів таких сімей, джерела їх виникнення; дослідження умов і особливостей взаємин у соціальному середовищі, рівня соціально-психологічної адаптації; визначення потенційних можливостей в професійному самовизначенні; *формування банку даних* про вимушених переселенців та їх сімей.

Результати вивчення заносяться соціальним педагогом у картку індивідуального супроводу здобувача освіти і окреслюються подальші шляхи його супроводу та сім'ї: консультаційний супровід батьків та педагога з метою надання рекомендацій щодо створення підтримуючого середовища, визначення динаміки змін у дитини; соціально перетворювальна, корекційна робота щодо змін у поведінці та емоційному стані особи; поради батькам та педагогам щодо залучення здобувача освіти до різних активних заходів тощо.

Якщо під час вивчення виявлені симптоми є небезпечними для учасника освітнього процесу та інших людей, або фахівець не може передбачити

позитивний ефект від втручання, або випадок надто складний, незрозумілий, - у такому разі потрібно перенаправити до іншого спеціаліста, який може надати кваліфіковану допомогу. При цьому соціальний педагог увсьому, що стосується взаємин з учасником освітнього процесу, його особистого життя і життєвих обставин, дотримується принципу конфіденційності, анонімності, збереження професійної таємниці.

Надання інформації про результати діагностики потрібно подавати у формі і за змістом, що відповідають віковим, культурним, індивідуально-психологічним особливостям особи, рівню освіти, актуальному психоемоційному стану; спеціалістам, які працюють в команді (класний керівник, директор тощо), інформація надається в узагальненому вигляді з урахуванням їх рівня освіти, особливостей спілкування з найближчим соціальним оточенням і таким чином, щоб забезпечити її конфіденційність.

Діагностичний інструментарій для фахівців психологічної служби розміщено на веб-сайті ДНУ «ІМЗО» (<https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psycholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlya-psycholohiv/psychodiahnostychna-robota/>).

Профілактична робота (розвиток соціальних навичок)

Діти та дорослі, які пережили травмуючі події, втратили відчуття безпеки, надійності, стабільності, духовні цінності, домівку, соціальні зв'язки, є порушення в емоційно-поведінковій та соціальній сферах тощо. Тому важливо **сформувати в учасників освітнього процесу стресостійкість та життєстійкість, відчуття безпеки.**

Для цього можна скористатись корекційно-розвитковою програмою «Безпечний простір» (https://drive.google.com/file/d/1_HGVS3nkX4Aorr_QdILe1xXeiywJ-Mjt/view) щодо створення безпечного середовища у здобувачів освіти, підвищення стійкості до переживання наслідків стресу дітьми після психотравмувальних подій.

Програма «Діти та війна. Навчання технік зцілення»
(<https://drive.google.com/file/d/16yCTn6CmrDEF9kf6Iwd2oTod3wuvAJpp/view>)

допоможе надати дітям інформацію та набути навичок у тому, як впоратися зі стресом від війни, знайти способи адаптуватися до нових умов існування і впоратися з труднощами для запобігання розвитку проблем у сфері психічного здоров'я.

Одним із важливих напрямів діяльності працівників психологічної служби є профілактична робота **із запобігання та подолання правопорушень, злочинності, девіантної поведінки серед неповнолітніх.**

Тому рекомендуємо соціальним педагогам:

- підвищувати інформаційний рівень щодо оволодіння дітьми, учнівською молоддю знаннями та навичками, необхідними для формування культури ЗСЖ;
- формування навичок адаптивної і результативної моделі поведінки;
- надання знань щодо адекватного поводження в новому соціальному середовищі та інтеграції в ньому, попередження дезадаптації, корекція психотравмуючого впливу;
- формування конструктивних способів комунікації та навичок ненасильницької поведінки;
- профілактика дискримінації, формування толерантного відношення до осіб які перебувають у СЖО, в т.ч. ВПО;
- надання знань, набуття вмінь механізму самопомоги у подоланні/мінімізації негативних соціальнопсихологічних наслідків травмуючих подій;
- навички побудови позитивного образу майбутнього;
- формування психосоціальної стійкості до стресу;
- підвищення адаптаційних можливостей та мобілізація внутрішніх ресурсів батьків, педагогів до нових умов життя;
- залучення дітей до гуртків, секцій, клубів, батьків до участі у різноманітних шкільних та позашкільних заходах, до різноманітних активностей, що сприяють саморозвитку та самореалізації.

На сайті ДНУ «ІМЗО» розміщено «Банк програм для неповнолітніх у конфлікті з законом»

➤ <https://www.msp.gov.ua/content/bank-program-dlya-profilaktiki-socialnogo-siritstva.html>;

➤ <https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robita/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/najkraschi-rozrobky-metodyky-treninhy-zhurnaly/>.

Консультування

Звернення постраждалого внаслідок надзвичайної ситуації до спеціаліста свідчить про потребу в отриманні конкретної психологічної, соціально-педагогічної допомоги та підтримки, яка залежатиме від: віку, ступені причетності до надзвичайної події, власного досвіду, вміння володіти своїми емоційними станами, наявності або відсутності соціальної підтримки.

Сьогодні основними запитами є: професійне самовизначення, соціально-педагогічний супровід дітей та сімей учасників АТО/ООС, ВПО, допомога дітям та сім'ям, які постраждали у військових конфліктах, допомога ветеранам та членам їх родин, психологічний супровід дітей з ООП в умовах інклюзивної освіти, профілактика негативних явищ серед неповнолітніх (адиктивна поведінка, правопорушення, злочинні дії, суїцидальна поведінка), домашнє насильство, булінг/кібербулінг, торгівля людьми та ін.

Поряд з традиційним консультуванням «тет-а-тет» можна використовувати онлайн-консультування через різні альтернативні комунікативні канали. Онлайн чати, форуми, групи, платформи, спільноти (Viber, Skype групи), сторінка чи група у соціальних мережах Facebook, Instagram, Telegram канал; відео-зустрічі на платформах (Zoom, Google Classroom, Google Meet, Office 365 тощо); за допомогою програм і месенджерів (Messenger, WhatsApp, Skype,). Спілкування в телефонному режимі; листування через електронну пошту, через «Кабінет психологічної служби» на сайті закладу тощо.

Організаційно-методична робота

Орієнтирами у плануванні роботи соціального педагога закладу освіти є

нормативно-розпорядчі документи. Перелік нормативно-правового забезпечення фахівця психологічної служби у системі освіти України розміщено на веб-сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/normatyvno-pravova-baza/>).

Поточну роботу працівники психологічної служби закладу освіти фіксують у журналі соціального педагога відповідно до листа МОН від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України» (https://docs.google.com/document/d/1UY_xe_kXCqYFOKgjZjd5xA4-KbSBzIef-qWQoEWugPs/edit).

В умовах воєнного часу соціальні педагоги можуть ефективно працювати дистанційно, використовуючи різноманітні сервіси зв'язку та спілкування (GoogleMeet, Zoom, Skype, Viber, телефон, електронну пошту, сайт закладу, власний блог, соціальні мережі та ін.) відповідно до напрямків своєї роботи.

Корисні посилання щодо допомоги та підтримки в ситуаціях насильства, торгівлі людьми, складних життєвих обставин

1. **Анонімний онлайн-щоденник «Тільки нікому не кажи»** (можете написати листа тому, з ким складно поділитися своїми переживаннями в реальному житті про булінг, кохання, проблеми з батьками) (<https://secrets.1plus1.ua/>).

2. **Перша національна лінія довіри для попередження суїциду: 73 33.**

3. **Екстрена психологічна допомога при Кризовому Центрі медико-психологічної допомоги:** (068) 770 37 70, (099) 632 18 18, (093) 609 30 03.

4. **«Лінія допомоги»:** (067) 975 76 76, (066) 975 76 76, (093) 975 76 76.

5. **Лінія психологічної допомоги для учасників АТО та членів їх сімей:** 0 800 505 085.

6. **Служба медико-психологічної допомоги та профілактики гострих кризових станів:** (044) 456 17 02, (044) 456 17 25.

7. **Національна «гаряча лінія» з питань наркозалежності та ЗПТ:** 0 800 507 727.

8. **Анонімні консультації на сайтах [teensLIVE](#)** (від фахівців клінік, дружніх до молоді), [supportME](#) (від фахівців).
9. **Гаряча лінія Міністерства закордонних справ України для громадян України, які опинилися в надзвичайних ситуаціях за кордоном:** (044) 238 16 57.
10. **Гаряча лінія емоційної підтримки Міжнародної організації з міграції:** 0800 211 444.
11. **Гаряча лінія з профілактики суїцидів** (<https://lifelineukraine.com/>).
12. **Гаряча лінія професійної підтримки «Стоп паніка»** безкоштовний багатоканальний номер: 0800 50 18 92.
13. **Платформа «Мені здається»** (<https://nachasi.com/2021/02/05/platform-it-seems-to-me/>).
14. **Гаряча лінія Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ)** для підтримки: 0-800-300-155 (дзвінки безкоштовні).
15. **Довідник психологічної підтримки в умовах війни** (як боротися з перевтомою, панікою, тривогою, апатією; як зберегти близькі стосунки та позбутися почуття провини) (<https://bit.ly/3OzJm6Z>).
16. **Телеграм-канал «Підтримай дитину»** створено з турботою про батьків і дітей (<https://t.me/s/pidtrumaidutuny>).
17. **Безкоштовна психологічна підтримка** для кожного, хто відчуває у цьому потребу: **УкрЄдність** (<https://ukr-ednist.com.ua/>).
18. **Група психологічної підтримки «Разом»** (<https://razom.live/>).
19. **Гаряча лінія кризової допомоги та підтримки від Українського ветеранського фонду (УВФ):** +38 (067) 400 46 60 (пн. - нд. з 10:00 до 20:00), сайт Фонду (<https://veteranfund.com.ua/>).

Корисні посилання щодо допомоги у разі кібербулінгу

1. **Національна «гаряча лінія»** для дітей та молоді за номерами: 0 800 500 225 або 116 111.
2. **Поліція (кіберполіція)** за номером **102** (повідомити про кібербулінг).
3. **Чат-бот Stop Sexting** (якщо шантажують в Інтернеті і вимагають

контентсексуального характеру) Youtube.com/Stop Sexting Ukraine

4. **Інтернет-платформа «Бийся як дівчина»**
(https://www.instagram.com/flg_ua/).

5. **База даних жіночих організацій** (<http://portal.uwf.org.ua/>).

6. **Організація ЮрФем** (доступна та якісна правова допомога в Україні) (<http://jurfem.com.ua/en/home-page-2/>).

7. Організація Teenergizer – консультації за принципом «рівний-рівному» або з психологом безкоштовно і конфіденційно (<https://teenergizer.org/consultations>).

8. **Урядова консультаційна лінія з питань безпеки дітей в Інтернеті: 15 45** (далі обрати «3»).

Куди звертатися за допомогою тим, хто перебуває за кордоном

1. **Дитяча гаряча лінія 116 111** (безкоштовно зі стаціонарного та мобільного, анонімно, консультації українською мовою). Лінія працює в країнах: Естонія, Данія, Кіпр, Азербайджан, Іспанія, Словаччина, Словенія, Сербія, Румуні, Португалія, Польща, Молдова, Мальта, Литва, Латвія, Угорщина, Фінляндія, Чехія, Болгарія, Хорватія, Албанія.

2. **Національна гаряча лінія для дітей та молоді, яка працює в Україні, через соціальні мережі** (конфіденційно, цілодобово). Інстаграм: childhotline_ua; телеграм: CHL116111; фейсбук: @childhotline.ukraine

3. **Поліція, за єдиним номером служби екстреної допомоги: 112** (для країн Європейського Союзу: Австрійська Республіка, Королівство Бельгія, Республіка Болгарія, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Грецька Республіка, Королівство Данія, Республіка Естонія, Республіка Ірландія, Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Республіка Кіпр, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта, Королівство Нідерландів, Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Польща, Португальська Республіка, Румунія, Республіка Словаччина, Республіка Словенія, Республіка Угорщина, Фінляндська Республіка, Французька Республіка, Республіка Хорватія, Чеська Республіка,

Королівство Швеція.)

Відповідальне ставлення до надання допомоги означає турботу і про власне здоров'я та благополуччя - відновити свій внутрішній баланс, емоційну стійкість та мобілізувати свій ресурсний потенціал.. Адже пережите в кризовій ситуації того, кому надається допомога, може негативно вплинути і на того, хто надає цю допомогу. Тому обов'язково потрібно берегти себе, щоб краще піклуватися про інших.

Для організації належного соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу та захисту їх прав в закладі освіти у 2022/2023 навчальному році, рекомендуємо соціальним педагогам:

- своєчасно надавати соціально-психологічну допомогу здобувачам освіти з числа ВПО, зокрема тих хто виїхав за кордон;
- сприяти створенню та підтримці в освітньому закладі безпечного середовища (запобігання насильству, домашньому насильству, дискримінації, торгівлі людьми тощо), захисту прав і свобод дітей;
- формувати соціальну резильєнтність учасників освітнього процесу в умовах невизначеності;
- забезпечити належну соціальну підтримку та здійснення соціального захисту дітей ВПО та їх сімей,
- формувати конструктивні способи вирішення складних життєвих ситуацій та адаптивних копінг-стратегій у всіх учасників освітнього процесу;
- налагодити механізми самоорганізації, самоконтролю членів сімей ВПО у їх позитивній соціалізації, побудові позитивного образу майбутнього;
- підвищувати рівень батьківської компетентності з питань виховання та розвитку дитини;
- систематично проводити просвітницько-профілактичні заходи щодо попередження виникнення соціально-небезпечних явищ у дитячому та сімейному середовищі (девіантна поведінка, домашнє насильство, булінг, торгівля, самогубство, агресія) в нових умовах навчання, виховання, проживання.

- надавати та поширювати інформаційно-освітні матеріали серед учасників освітнього процесу щодо питання самопомоги у надзвичайній ситуації, створення безпечного середовища, допомоги дітям у подоланні негативних наслідків травмуючих подій та адаптації до нових обставин життя;
- посилити профілактичну роботу з подолання правопорушень, злочинності серед неповнолітніх;
- організувати соціально-педагогічний супровід дітей з ООП та консультативну і просвітницьку роботу з їх батьками щодо формування навичок безпечної поведінки, стресостійкості, збереження фізичного, соціального, емоційного здоров'я;
- підвищувати та зміцнювати адаптаційні можливостей батьків, педагогів до нових умов життя;
- співпрацювати та організовувати зворотній зв'язок з педагогами та батьками дітей через вебсайт закладу, «Кабінет психолога/соціального педагога», програми Skype, Viber, WhatsApp, Telegram, електронну пошту та соціальні мережі, засоби зв'язку з питань психологічного та соціального благополуччя дитини, особливостей навчання та виховання;
- оприлюднення на вебсайтах, інформаційних стендах закладу освіти контакти служб, організацій щодо можливості отримання соціально-психологічних послуг, забезпечення правової підтримки та захисту дитини та сім'ї, яка перебуває у СЖО .

Актуальні питання діяльності працівників психологічної служби ЗДО у 2022/2023 н.р.

У стані війни діти дошкільного віку належать до найвразливішої категорії населення. Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини. Діти, які вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій,

стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах.

За таких умов ще більш важливою стає діяльність психологічної служби в дошкільному закладі і водночас може ускладнюватися здійснення практичним психологом соціально-психологічного супроводу учасників освітнього процесу, надання своєчасної психологічної та соціально-педагогічної підтримки дітям, батькам та педагогам.

Проте оскільки в нашому регіоні не ведуться безпосередньо бойові дії, життя продовжується і згідно з рішенням МОН відновлюється освітній процес за очною формою навчання. Діти, евакуйовані з інших областей, можуть долучитися до виховання у садочку за місцем тимчасового проживання.

Роль працівника психологічної служби в теперішніх умовах організації освітнього процесу, а саме у період воєнного часу в дошкільних закладах освіти зростає.

З огляду на це, на яких нагальних питаннях необхідно зосередити увагу працівникам психологічної служби закладів дошкільної освіти:

- формування відчуття безпеки, зв'язку з іншими людьми;
- сприяння доступу до соціальної, фізичної та емоційної підтримки;
- формування конструктивних способів вирішення складних життєвих ситуацій у всіх учасників освітнього процесу;
- стабілізація емоційної сфери особистості;
- активізація процесів саморегуляції і самоконтролю педагогів та батьків;
- формування психосоціальної стійкості до стресу;
- надання своєчасної соціально-психологічної допомоги потерпілим від військових дій;
- запобігання емоційному виснаженню, стресу та панічних атак у батьків і педагогів;
- профілактика дискримінації, формування толерантного відношення до тимчасово внутрішньо переселених людей;
- підвищення адаптаційних можливостей педагога до нових умов організації освітнього процесу;

- підвищення адаптаційних можливостей та мобілізація внутрішніх ресурсів батьків до нових умов життя;
- профілактика агресивної поведінки серед дітей в нових умовах навчання та виховання тощо.

Особливу увагу практичним психологам закладів дошкільної освіти, необхідно звернути на питаннях захисту прав здобувачів освіти від будь-яких видів і форм насильства, оскільки в період воєнного стану, коли вся родина постійно перебуває вдома, кількість випадків насильства може збільшуватися, особливо це стосується дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Нагадуємо, що Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації «ЛаСтрада – Україна» працює у звичайному режимі – безкоштовно, анонімно, конфіденційно. Звернутися за допомогою (або перенаправити до фахівців) можна за номерами: 0-800-500-335 (зі стаціонарних) або 116-123 (з мобільних телефонів). Номер телефону Урядової гарячої лінії з попередження домашнього насильства – **1547**.

На сьогодні завданнями працівників психологічної служби ЗДО залишається пошук дієвих засобів і методів профілактичної, корекційної, просвітницької, розвиткової роботи, проведення заходів, спрямованих на забезпечення в ЗДО оптимальних умов, зокрема таких:

- створення безпечного освітнього середовища, вільного від будь-яких форм насильства та дискримінації, де також реалізуються права дітей з особливими освітніми потребами на освіту, їх соціальна адаптація та підготовка до отримання наступного рівня освіти;
- організація ефективної співпраці з працівниками з питань підтримки психологічного комфорту у ЗДО та забезпечення емоційного благополуччя здобувачів дошкільної освіти;
- підтримка, регулювання і формування здорового соціально-психологічного клімату у педагогічному колективі і закладі в цілому, подолання негативних психологічних наслідків подій;

- налагодження партнерської взаємодії з сім'ями.

Залишається в пріоритеті діяльність практичного психолога ЗДО з:

- налагодження педагогічного партнерства між вихователями ЗДО та вчителями перших класів щодо створення розвивального безпечного середовища (забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланкою освіти);
- адаптації дітей до ЗДО в перехідний період, до нових умов середовища, налагодження соціальної взаємодії з вихователями, колективом й закладом;
- формування у дітей старшого дошкільного віку — психологічної зрілості та готовності до навчання у школі (життєві компетентності, мотивація, саморегуляція, вміння спілкуватися, інтерес до пізнавальної діяльності);
- формування в дошкільників свідомого ставлення до власної безпеки, навичок безпечної поведінки в життєвому середовищі;
- супровід дітей з особливостями поведінки, емоційного стану та психічного здоров'я;
- психологічного супроводу дітей із соціально вразливих сімей, сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах та їх батьків;
- просвітницько-профілактичної роботи з педагогами, батьками, опікунами з питань порушення прав та інтересів дітей, профілактики насильства в закладі, домашнього насильства, формування ненасильницької моделі поведінки та вирішення конфліктів мирним шляхом;
- психопрофілактики наслідків стресових станів, професійного вигорання;
- профілактики дезадаптації новоприбулих дітей.
- профілактики загострення кризи 3-х років.
- роботи з обдарованими дітьми.
- психологічного супроводу дітей раннього віку.
- покращення психологічного клімату в педагогічному колективі.

В умовах війни практичні психологи мають бути готовими і спроможними повноцінно надавати інформаційні, консультаційні послуги сім'ям, які

виховують дітей раннього та дошкільного віку. Саме тому питання організації комунікації з учасниками освітнього процесу посідає ключове місце.

В умовах військових дій найбільшої актуальності набувають системи комунікації з дітьми, їхніми батьками, сім'ями, педагогами, що дає змогу встановити швидкий обмін інформацією та мобільність зворотного зв'язку.

Оскільки форма освіти дошкільників залежить від безпекової ситуації у кожному регіоні, комунікація з учасниками освітнього процесу має здійснюватися з урахуванням локації дітей (вдома, у бомбосховищі, в закладі дошкільної освіти, з батьками, вихователями, опікунами тощо) і орієнтуватися на виконання таких завдань:

- забезпечення необхідною інформацією сімей, які евакуйовані з небезпечних територій і можуть долучитися до освітнього процесу за місцем тимчасового проживання,
- надання інформації щодо використання різних освітніх платформ із безкоштовним доступом до освітніх послуг,
- організація індивідуальних консультацій з метою підтримки дітей та їхніх батьків у тривожному та кризовому стані.
- інформування батьків щодо допомоги дітям у подоланні негативних наслідків травмуючих подій та адаптації до нових обставин їхнього життя.

Задля забезпечення ефективності комунікації з батьками, вихователями й усіма, хто задіяний в освітньому процесі, рекомендовано обрати оптимальні для здійснення кожного конкретного завдання канали комунікації.

Основними формами онлайн-комунікацій є: відеоконференція, форум, чат, блог, електронна пошта, анкетування, соціальні мережі.

Ефективними можуть бути розміщені на сайті ЗДО завдання і рекомендації для батьків щодо роботи з дітьми, відповідно до їхнього віку; створення груп із батьками, вихователями, психологами в соціальних мережах Viber, Telegram, WhatsApp тощо для отримання інформаційно-освітніх та психолого-педагогічних послуг; використання електронних платформ Zoom, GoogleMeet, Google Classroom, Microsoft Teams та ін.

Важливо визначитися, через які канали комунікації швидко доходитимуть повідомлення до аудиторії, який канал зможе забезпечити оптимальний зворотний зв'язок, які формати для цих каналів застосувати, які супровідні матеріали (фото, відео, схеми) необхідно попередньо підготувати.

Психолог ЗДО по можливості може надавати знання та спілкуватись із учасниками освітнього процесу за допомогою мобільних та інтернет-додатків у межах робочого часу. Це значно зменшить соціальну дистанцію між батьками, педагогами, адміністрацією закладу, налагодить ефективну взаємодію, підвищить їх психолого-педагогічну компетентність, зменшить ризик негативних емоцій в учасників освітнього процесу.

Поради батькам

Війна — стрес не тільки для дорослих, які все розуміють, а й для дітей. Відчуття небезпеки, тривога, порушення звичного стану речей, постійні зміни та переміщення — все це може злякати дитину, збити її з пантелику і викликати дискомфорт. Головне, що слід пам'ятати, — якщо батьки поруч і всі здорові, то ви зможете забезпечити психологічний комфорт дитини.

Пам'ятайте про головне правило: спокійні батьки — спокійні діти:

- Не забувайте піклуватися про себе: сон, їжа та спілкування – важливі.
- Обговоріть із дітьми план дій, щоб вони знали що робити, коли буде сирена і треба буде йти в безпечне місце. Напрацюйте кілька сценаріїв, щоб дитина знала, що робити в різних випадках.
- Якщо ви розплакалися при дитині, не треба казати, що мамі чи тату просто потрапило щось в око. Треба пояснити свою поведінку відповідно до віку дитини. Розповісти: «Я сумую, я засмучена. Мамі зараз треба трошки посумувати. Якщо хочеш – пожалій мене. Якщо ні – піди пограйся». Треба, щоб дитина розуміла, що і в мамі, і в тата емоції теж бувають різні, і що це – нормально.

Корисні поради як можна допомогти дітям почуватися більш захищеними в умовах військового стану

1. Продовжуйте оточувати дитину любов'ю і турботою.
2. Маленькі діти почуваються захищеними та відчують батьківську любов через тактильний контакт, коли ви лагідно обіймаєте їх, читаете разом, притискаєте до себе або заколисуєте їх перед сном.
3. Збережіть розпорядок дня, наскільки це можливо.
4. Якщо дитина не слухається, пам'ятайте про те, що таким способом вона намагається виразити ті почуття, які не може висловити, і спробуйте стримати своє роздратування.
5. Не забувайте також піклуватись про власне фізичне та психічне здоров'я. Ви не можете допомогти своїм дітям, якщо самі погано почуваєтеся.

У стані стресу дуже важко бути уважними до потреб дитини, тому намагайтеся зберегти максимально можливу рівновагу, аби підтримати дитину. Ось кілька порад для батьків:

- Думайте про майбутнє, не про минуле. Мрійте, плануйте, обговорюйте зі значущими людьми, що ви зробите найпершим після встановлення миру. Такі роздуми та розмови наснажують і стабілізують.
- Позбудьтеся почуття провини. Не звинувачуйте себе у тому, що сталося, або у тому, що ви щось зробили не так. Ви зробили все, що могли на той момент. Крапка.
- Намагайтеся їсти та спати. Якщо харчування доступне, так само їжте, а не лише намагайтеся нагодувати дитину. Намагайтеся спати, коли це можливо. Ваш фізичний стан – гарантія безпеки вашої дитини.
- Просіть про допомогу. Якщо ви потребуєте допомоги або підтримки – попросіть про неї. Звертатися по допомогу – не соромно.
- Говоріть про свої емоції. Спілкуйтеся зі значущими для вас людьми, говоріть про свої емоції та переживання. Телефонуйте рідним. Просте «Як ти?» здатне наснажити і вас, і того, кому ви телефонуєте.
- Якщо відчуваєте потребу – зателефонуйте на «гарячу лінію» підтримки, поспілкуйтеся з професіоналами, аби максимально забезпечити свою емоційну стабільність у цей непростий час.

Матеріали для педагогів та батьків

щодо психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку

1. Як заспокоїти дітей під час війни <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-zapuskaye-informacijnu-kampaniyu-pro-te-yak-zaspokoyiti-ditej-pid-chas-vijni> .
2. Як подбати про дитину, якщо ви знаходитесь з нею в укритті <https://www.youtube.com/watch?v=VpJXr3UXCvo> .
3. Правила підтримки, якщо родина евакуюється з дитиною <https://www.youtube.com/watch?v=8ml9RPFun7s> .
4. Фізична безпека дітей під час війни. Правила поведінки в евакуації, на окупованих територіях і в зоні бойових дій. <https://eo.gov.ua/fizyczna-bezpeka-ditey-pid-chas-viyny-pravy-la-povedinky-v-evakuatsii-na-okupovanykh-terytoriiakh-i-v-zoni-boyovykh-diy/2022/03/19/>
5. Фізична та психологічна безпека дітей під час війни. Як діяти батькам, щоб вберегти дитину? <https://eo.gov.ua/fizyczna-ta-psykholohichna-bezpeka-ditey-pid-chas-viyny-nbsp-h2-yak-diiaty-batkam-shchob-vberehty-dytynu-h2/2022/03/22/>
6. Як підтримати дитину, якщо ви опинились у зоні активних бойових дій <https://www.unicef.org/ukraine/stories/safety-backpacks-and-ways-to-reduce-stress> .
7. Поради, як підтримати дитину в дорозі від ЮНІСЕФ <https://www.unicef.org/ukraine/stories/how-to-support-a-child-on-the-road> .
8. Ресурси позитивного батьківства від ЮНІСЕФ «П'ять мов у спілкуванні з дитиною» <https://www.unicef.org/ukraine/documents/five-love-languages-in-communication-with-child>
9. Підтримка батьків та дітей під час війни <https://www.unicef.org/ukraine/parents-children-support-during-military-actions>
10. Психологічна допомога для дітей Психологічна турбота від Світлани Ройз - YouTube.
11. Як надавати першу психологічну допомогу <https://moz.gov.ua/article/news/rekomendacii-z-psiologichnoi-dopomogi>

12. Як підтримати дітей у часи невизначеності та стресу. Поради від ЮНІСЕФ <https://www.unicef.org/ukraine/stories/7-tips-for-parents> .
13. Як допомагати дітям у замкненому просторі <http://www.barabooka.com.ua/yak-dopomagati-dityam-u-zamknenomu-prostori/> .
14. Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги сім'ям з дітьми, дітям, які перебувають/перебували у зоні збройного конфлікту <https://dszn-zoda.gov.ua/node/495> .
15. Як швидко заснути, коли ви тривожні і вам важко розслабитися <https://phc.org.ua/news/yak-shvidko-zasnuti-koli-vi-trivozhni-i-vam-vazhko-rozslabitisya>
16. Як перевірити правдивість джерела інформації <https://www.pedrada.com.ua/article/3025-yak-perevriti-pravdivst-djerela-nformats> .
17. Платформа розвитку дошкільнят “НУМО” Навички для дошкільнят. <https://numo.mon.gov.ua/> .
18. Онлайн-садок НУМО – спільний проєкт ЮНІСЕФ та Міністерства освіти і науки України. Розвивальні відеозаняття для дітей 3-6 років https://www.youtube.com/playlist?list=PLJ2-31j4oXT7GY_u4kkhrKIpVJLyS2WLg